Ангели в намистах

Олена Лотоцька

Ангели в намистах

Львів | Видавництво Старого Лева | 2023

УДК 821.161.2-3
Л 80

Олена Лотоцька

Л 80 Ангели в намистах [Текст] : коротка проза / Олена Лотоцька. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. — 384 с.

ISBN 978-966-448-161-5

Персонажі оповідань Олени Лотоцької — здебільшого не якісь високочолі інтелектуали чи виняткові герої. Це звичайні люди, яких щодня можна перестріти на вулиці. Сусіди, знайомі, колеги по роботі, сучасники й ті, хто були ними ще вчора, позавчора. Проте не такі вони вже й звичайні, адже кожен персонаж — це представник свого часу, певний типаж, узагальнений образ, за яким можна проглянути й упізнати цілу епоху. Мікросвіт і макросвіт. Розум і душа. Велике, яке хоч і бачиться з відстані, але починається з малого — з кожного героя й героїні цих оповідань. Якщо ви досі не знайшли себе, можна пошукати ще й у цій книжці.

УДК 821.161.2-3

© Олена Лотоцька, текст, 2023
© Мар'яна Савка, обкладинка, 2023
© Ірина Старовойт, передмова, 2023
© Юрій Громик, післямова, 2023
© Видавництво Старого Лева, 2023

ISBN 978-966-448-161-5

Усі права застережено

Поліська Йокнапатофа

передмова

Тихо, повільно й непомітно живуть люди з цієї книжки. Від початку XX ст. було модно знецінювати українське село. Але мистецтво, яке те село надихнуло й надихає, — видатне. Від Стефаника через Васильченка, Косинку, Яцкова й Тютюнника і дотепер, до Сергія Осоки та Власти Власенко, писалися такі психологічні новели. І перед Стефаником було село — мала батьківщина великих людей, просто ми його таким не бачили. Саме читання новел Олени Лотоцької допоможе відновити цей зв'язок (хто його мав) або набути свій новий зв'язок із тихим, повільним і складним життям у згоді з природою чи бодай не наперекір природі: «Жунко, попустіса, янтар не яблоня, щоліта не родітіме».

Тут діється й совершається людське життя у своїй повноті, без ейджизму, без глянцю, без пластмасових

та силіконових рольових моделей. З шекспірівськими, а може, навіть античними пристрастями. Талимон із «Богом бути боляче» чи Ковалиха з «Двох Марій» — це ж характери рівня грецької трагедії, сильні й затяті. Здатні заректися і прокляти, спосібні на богословські суперечки з Богом — простацькі, але ж дошкульні. І з гіркущим присмаком долі-фатуму, якої конем не об'їдеш, навіть якщо в тебе в середині XX ст. був би той нереквізований кінь.

Тут не бояться смерті, сприймаючи її як частину життя, на рівні з народженням. Шанують право мати «дому» (так і кажуть: «іти до доми») і бути вдома. Тут у спільній праці і круглому, повторюваному щорік, циклі обрядів та свят дозрівають серцем, серед жалів і кривд, серед голоду й холоду, без особливої надії на майбутнє, виробляють себе і своїх дітей на справжніх людей — не велетнів, а щоденних стоїків. Їхніх батьків і дідів хотіли зробити рабами, відібравши по дорозі і спадщину, і віру, і мову. А вони зуміли виховатися по-Божому, вільними й цілісними, зі своїм кодексом честі: обачність, поміркованість, практична мудрість, противлення злу і вміння непохитно стояти за своє. Серед цієї поліської Йокнапатофи є й сусіди-зрадники, і лихі свекрухи, і тверді матері, які викидають із серця рідних дорослих дітей за непослух, є просто хруні. Є бідні і є багаті: «Як умер багатир — то зобравса всьой мир, а вмер бедняк — тульки пуп да дяк».

Поки у великих містах кар'єристи поспішно міняли один нігілізм на інший, тут завжди залишався моральний компас, інтуїтивна вразливість на несправедливості, всеобіймаюча глибина людяності, чуйність і винозумілість до якоїсь рахубини, що наздоганяє кожного по-своєму, але непомильно. «Шось Буг у людіни забирає, а шось дає...»

Зміни в неназваній поліській стороні стаються помалу, навіть коли відбуваються війни й революції та розвалюються імперії. Ясно, що всі струси й катаклізми доходять і сюди, відгукуються тут. Але тутешні люди уміють проживати й темні часи, вміють підтримать людський дух у біді, накрити брезентом колодязь від радіації; тут самозарадність — то не фасонисте слівце, а спосіб життя багатьох поколінь. У такі моменти руйнування старого порядку сільська громада опиняється ніби поза часом і згуртовується ще дужче. «Цивілізація» зі своїми технологічними винаходами й катастрофами напливає сюди завжди з запізненням, навіть чорнобильський дощ.

Половина розгадки секрету цієї пекучої прози — у автентичності говірки, якою вона писана, а друга половина — у закручених сюжетах, що їх накреслила сама історія Кривавих земель, і тих насильницьких соціальних утопіях, які придумували деінде, в москвах і берлінах, а втілювати приходили сюди. Не з миром приходили:

«— І ти, дяковать Богу, живи приїхав... А навушо ж смерть за плечима прив'юз, га?!» — жінка зривається в голоси. «І де ж гето мого Талімона доля ходіт-бродіт? — розпач шматує батьківське серце. — Все не як у людей. Родівса всьой сіні, аж чорни, думалі вмре — виходілі. Був малим, лоша в руді копитом брикнуло, всі ребра поламало — вижив. Парубковав, у буйци так латіною голову розвалілі – з того світа витягалі. Женіца пора — мало не дітя вибрав: Луцю штирнадцатілітню, круглу сіроту, ні куска поля, ні полотна — принялі. В гармею забралі. Ранєніє в руку, слава Богу, сквозне. На іншому б як на собаци зажило — гетому п'ятерню одбаталі. Комісовалі. Пришов додому — совєти сєкретаром поставилі. Тут же ж хлопци з лісу: "Начальство — зерна дай!" Не змуг по-тіхому дать. Шамата вздрив. Десеть літ Сібиру. Дождаліса, а вун у хату ступив – і сина вбив. Не хотів, понятно, так вишло. Алє ж...»

У сих повсякденно мовлених словах ніби знімається якась пелена, поволока. Гострішає зір, і разом з ним прочищаються всі канали чуття. Ми, українці, зараз настільки настояні на страшних і щоразу страшніших новинах, що це нас просто десенсибілізує, робить нечулими на головне, на епічний вимір людського життя. А ось воно головне, як на долоні:

«— Виходіт, двох ослобонів: його — од страху, себе — од жалю, шо восім год із морозами сібірскіми за

пазухою проходів. І за вушо? Шо одав хлопцам зерно, яке в їхніх батькув сам же і забрав?»

У кожній новелі важливі метаморфози й нюанси, схоплені з життя: ритм, дихання, порядок слів і самі слова: «Дальбу́ присяльбу́». Але нюанси складаються в цілість. Часом здається, перепиши цю репліку літературною стандартизованою мовою — і все, кінець магії. Бо добра література — це територія щільних зв'язків і насичених взаємопов'язань. Як насичений соляний розчин, у якому починається кристалізація. Письмо Лотоцької кристалізує розуміння, що та говірка, ті люди і весь їхній життєвий світ були на грані непомітного зникнення ще далеко до початку російсько-української війни: «А сиділи ж колись отут, на цій лавці, і хлопці, і дівчата, дух після квача переводили й ділили вигін, хто де хату будуватиме. Я теж не збудувала». Тоді як з початком повномасштабного вторгнення, коли українців обстрілюють і розстрілюють, загрожують нам з води і з повітря, руйнують доми, розлучають з близькими, насилують і калічать, на грані зникнення опинилася вже сама держава Україна. І тому, відвойовуючи Україну, ми рятуємо кожен її мізинчик, кожен діалект, кожну пісню й кожну ще не розказану оповідь.

Оповідь ця тепла, жива, почута з перших уст, передання сягає вглибину на два, три, а часом чотири покоління. Не закидаючи іншомовними словами типу триґер, травма, постпам'ять, просто впізнаю й кивну:

так, це воно. Проза Лотоцької не народницька, однак вона впритул підходить до відповіді на запитання, що ж згладило, що в масштабах народу перекрило наше соціальне сирітство — радянське та пострадянське? Оце інакше, нерадянське спілкування, взаємне піклування старих і малих, відносна безпека і свобода щоденних пригод, маленьких ризиків і відкриттів дитини на селі, та (не)уважне, нібито принагідне переймання досвіду, як-от у новелі «Грибна дипломатія». У Центральній Африці є приповідка, що добру дитину ставить на ноги не мама з татом, і не бабця, її виховують усім селом. Яке село — таке й виховання.

Без освіти, без знання «великого світу», уявляючи, що Суецький канал — то такий Селець за канавою, ці поліщуки насправді дуже глибокі, сковородинські. І дуже солідарні з людьми в потребі. «Не понімаю я тих твоїх тернетув. А без добрих сусідув ніяк. Оньо ж колісь виратовалі Нехайчикув із беди». Герої світяться внутрішнім світлом, та світло це неяскраве, тихе, його ще треба розгледіти й донести. Воно затухає, гасне, щоб потім розгорітися знову — переходить з новели в новелу і з серця до серця. День-денно і ніч-нічно. Не знаю, чи вам спадало на думку, що ці історії нам д о в і р и л и, тому з ними треба бережно, обережно. Бо це велика душевна робота — писати такі книжки й читати їх.

Ірина Старовойт